

Notitser

Henrik M. Jansen og Otto Jonassen: Fattiggården. Træk af fattigforsorgens historie i Svendborg. 1996, 72 s., 50 kr.

Undertitlen til nærværende publikation er mere retvisende end hovedtitlen. Den lille bog fra Svendborg museum fortæller ikke kun om fattiggårdens historie. Mere end halvdelen af publikationen er viet til fattigforsorgens historie. I korte træk fortælles historien om fattigforsorgens udvikling fra middelalderen og til de egentlige fattiggårde i 1800-tallets anden halvdel, eksemplificeret ved udviklingen i Svendborg. Endelig er bogen forsynet med gengivelser af regulativet for fattigvæsenet i Svendborg fra 1868 og regulativet for Svendborg Købstads Fattig- og Arbejdsanstalt indeholdende såvel instruks for bestillingspersonalet, husordenen for anstalten, arbejdsreglerne og spisereglementet, samt til sidst som slutstenen et cirkulære fra Indenrigsministeriet til samtlige amtmænd, hvor man op til reformen af 1891 udbad sig en lang række oplysninger omkring sociale forhold i købstaden.

Fattigvæsenet og fattiggårdne er vel det område i den kommunale forvaltning der er bedst belyst gennem en række generelle og lokale undersøgelser. Meget nyt bringer bogen her derfor heller ikke. Men som et bidrag til Svendborg købstads historie er det et nyttigt lille oversigtsværk i smuk lay-out og med mange gode illustrationer.

Elly Nielsen: Sådan blev det så. Et stedbarns beretning om børneopdragelse 1911-1930. Erindringsserien »Folk Fortæller« nr. 32. Udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder. 1996, 53 s., 110 kr.

Med et stedbarns beretning har Foreningen Danmarks Folkeminder nået nr. 32 i serien om »Folk fortæller«. Som helhed er her tale om levende og givende erindringer.

Elly Nielsens erindringer er en barks beretning om fire søskende, der efter moderens død i barselseng bliver overladt til en stedmoder, der ikke magter opgaven og tugter dem med hård hånd. Man følger Elly og hendes søskendes genordigheder, der bliver endnu alvorligere efter faderens død. Kort efter sin konfirmation bliver Elly sendt på optagelseshjem på Fanø og siden

til et pighjem på Falster. Elly er en fin iagttager og giver i sine erindringer en levende og detaljeret beskrivelse af livet i København omkring 1. verdenskrig. Hun beskriver også indgående, hvordan tilværelsen formede sig for de piger, der af forskellige årsager, måtte tilbringe en længere periode på optagelseshjem eller pighjem i 1920'ernes Danmark. Elly Nielsens beretning om livet på pighjemmet virker stærk og troværdig, ikke mindst fordi det først er her hun oplever en vis grad af trykthed på trods af de ret så barske opdragelsesmetoder, ligesom det bliver pighjemmet, der for hende kommer til at fremstå som hendes egentlige hjem.

Henrik Gjøde Nielsen: Dengang i Viborg – Hjørner af byens og egnens historie. 1995. 72 s., 98 kr.

Den lille bog er et resultat af Henrik Gjøde Nielsens etårsvikariat som arkivar ved Lokalhistorisk Arkiv på Viborg Museum. Her var en af opgaverne for arkivaren at forsyne ugeavisen *Viborg Nyt* med et 'museumshjørne', en lille artikel om et hjørne af Viborgs historie. En form for opgave som de fleste, der har prøvet at arbejde som arkivar ved et lokalhistorisk arkiv kan nikke genkendende til. Undertiden kan det give anledning til i kort form at tage emner og områder op, som man gerne ville have haft tid til at gøre mere ved, eller som man i det mindste gerne vil henlede andres opmærksomhed på. Undertiden kan det også være et spørgsmål om, som Henrik Gjøde Nielsen ærligt skriver, at gå ind i arkivet og med lukkede øjne trække en tilfældig pakke frem, som så på den eller anden måde måtte gøres til ugen 'museumshjørne'. Bogen består af et uddrag af disse artikler og er således på alle måder et uprætentiøst stykke dagligt lokalhistorisk håndværksarbejde.

Der er alle hånde emner og temaer imellem hinanden. Vi får lidt at vide om bødlen i Viborg, også noget om taksterne for de forskellige ydelser, bødlen kunne tilbyde, der er også noget om Viborgs første avis, om Steen Steensen Blichers far og de virkelige tildragelser bag *Brudstykker af en landsbydegns Dagbog* og meget mere. De mange små artikler viser, at Henrik Gjøde Nielsen mestrer kunsten at skrive kort og levende om en lang række forskellige emner. Det er et smukt eksempel på denne for lokalhistorisk arbejde, som alene skæmmes at nogle undertiden overordentlig ringe illustrationsgengivelser.

Leif Rasmussen: Georg sagde: »Hug en kage!«. Livet i et københavnsk arbejderhjem omkring 2. verdenskrig, 1995. 88 s. 98 kr.

Leif Rasmussen fortæller i sine erindringer levende om, hvordan livet formede sig for ham og hans familie på livets absolutte skyggeside i en baggård på Nørrebro i København under depression i trediveerne, under besættelsen og i de første efterkrigsår indtil 1950'ernes begyndelse. Erindringerne er skrevet med en god portion humor og absolut uden sentimentalitet og selvmedlidenhed, selv om han fortæller om en barndom og ungdom under særdeles fattige kår og uden overdreven varme og kærlighed i familielivet. Her er godt iagttagne beskrivelser af dagligdagen og højtiderne i familien, og af hvordan der på trods af de fattige kår alligevel var overskud til et socialt og politisk engagement.

Efter endt skolegang kom Leif Rasmussen i lære som typograf, og hans erindringer rummer levende og indgående skildringer af livet på et større bogtrykkeri på denne tid. Her er fine skildringer af tone, omgangsformer og arbejdsvilkår blandt den tids typografer i og udenfor arbejdstiden.

Vi følger Leif Rasmussen fra hans tidligste år, og indtil han som nyudlært svend med soldatertiden bag sig stifter familie og bosætter sig i et lille kolonihavehus i Avedøre.

Poul Kjeldgaard: Student i fyrreerne. Eget forlag 1995. 117 s. 100 kr.

En ganske anden form for erindringer er Poul Kjeldgaards lille bog om hans tid som elev på Viborg Katedralskole og som studerende i København på Polyteknisk Læreranstalt og i de sidste københavnerår som regensianer. Poul Kjeldgaard har tidligere begået sig som historisk skribent med bl.a. *Thistedes amts veje og vandløb, 1992*, og *Lauritz Thagaard – en embedsmand ved enevældens lokaladministration, 1994*. Her er det imidlertid hans egen ungdom, der er emnet, og kildegrundlaget i vid udstrækning hans egne dagbøger fra disse år.

Med udgangspunkt i sin tid som elev på Viborg Katedralskole beskriver Poul Kjeldgaard først og fremmest problemerne for en ung og absolut ikke velbeslået provindstudent i København under besættelsen. Poul Kjeldgaards far var skolelærer og med en større børnefolk, der alle skulle have en uddannelse, knob der alvorligt at få pengene til at slå til.

De første år i København var tydeligt præget af en overordentlig beskednen levedod og et meget flittigt studentliv.

De sidste studenterår fik imidlertid et lidt andet præg. I 1945 fik Poul Kjeldgaard legatet »Det store Kommunitet« for tre år. Til legatet var knyttet muligheden for at komme til at bo på Regensen, og den mest levende del af erindringerne er Poul Kjeldgaards beskrivelse af livet på Regensen i de følgende år. Det blev tydeligvis lidt af et kulturchok for den nøjsomme og flittige provinstudent at rykke på Regensen med dens mange traditioner, en undertiden ret så bramfri tone blandt regensianerne og de ikke altid lige fredelige fester. Der er en aldeles pragtfuld beskrivelse af den unge mands moralske tømmermænd efter den første større fest på Regensen, hvor øllet og brændevinen flød i rigelige mængder. At deltage i en sådan fest passede ikke rigtig ind i Poul Kjeldgaards forestillinger om, hvordan et lykkeligt åndfuldt liv skulle leves. Så selv om han faktisk havde moret sig, var han ikke så lidt betænkelig ved, om hans hidtidige normer ikke stod i fare for at gå i forfald.

Poul Kjeldgaards videre beretning om årene på Regensen tyder dog på, at han på trods af en vis reservation over for det alt for vilde studentliv faldt godt til på det gamle kollegium og her havde nogle lykkelige år. Erindringerne værdi ligger først og fremmest netop i beskrivelserne fra Regensen.

Veronika Eisermann og Hans Wilhelm Schwarz: Archive in Schleswig-Holstein. Landesarchiv Schleswig-Holstein 1996. 115 s.

Med Landesarchiv-loven af 1992 er arkivforholdene i Slesvig-Holsten kommet i faste, juridiske rammer. I en dansk sammenhæng er ikke mindst lovens § 15, der først træder i kraft den 1. januar år 2000, interessant. Ifølge denne paragraf skal de kommunale myndigheder herefter sikre opbevaringen og tilgængeligheden af deres arkivalier enten gennem oprettelsen af et eget arkiv, gennem oprettelsen af et fælleskommunalt arkiv eller ved overdragelse af arkivalierne til det slesvig-holstenske landsarkiv eller et andet offentligt arkiv. Til sammenligning kan nævnes, at danske kommuner nok har en pligt til at opbevare de arkivalier, rigsarkivaren beslutter skal bevares, men de har til gengæld ingen forpligtelse til at gøre dem tilgængelige, såfremt arkivalierne ikke afleveres til et offentligt arkiv.

Archive in Schleswig-Holstein er en kombineret arkiv- og administrationshistorisk guide. Der indledes med en kort præsentation af Landesarchive Schleswig-Holstein, arkivets adresse, åbningstidspunkter og litteraturhenvisninger. Derefter følger en præsentation af arkivforholdene i de enkelte »amter« og frie byer samt

enkelte særsamlinger. Hvert afsnit indledes med en geografisk og historisk/administrations-historisk præsentation af amtet/byen efterfulgt af en kort omtale af de enkelte arkiver, deres oprindelse, deres samlinger, åbningstidspunkter og evt. litteraturhenvisninger. Til sidst præsenteres det danske mindretals arkiv i Flensborg (Archive der dänischen Minderheit im Landsteil Schleswig), den nordelbiske evangelisk-lutherske kirkes arkiv i Kiel (Nordelbisches Kirchenamt-Archive) og endelig det slesvig-holstenske arkiv for arkitektur og igenørbyggekunst i Slesvig (Schleswig-Holsteinisches Archiv für Architektur und Ingenieurbaukunst).

Bogen slutter af med en gengivelse af den slesvig-holstenske arkivlov og et nyttigt stedregister, der kan lede den lokalhistoriske arkivbruger til det arkiv, der dækker den relevante lokalitet.

Med denne arkivguide har alle, der arbejder med slesvig-holstensk historie fået et særdeles nyttigt hjælpemiddel. Ærgeligt kun, at man ikke har villet ofre mere på bogens lay-out. Det ville have pyntet med et par illustrationer, for slet ikke at tale om et kort.

Peter Henningsen: Nøgne og brødløse – om Store Egholm. JPJ Industrial 1996. 58 s.

Med denne lille bog har Peter Henningsen på en gang skrevet et lille stykke lokalhistorie og social- og landbrugshistorie. I følge forordet blev Peter Henningsen i sommeren 1994 stillet over for den udfordring at skrive en lille bog om Store Egholm, en lille forblæst holm i Østersøen, der kun havde været beboet i en kort periode – helt nøjagtig 37 år – i forrige århundrede.

Det må have været lidt af en udfordring, som faktisk har udmøntet sig i et interessant stykke historie. Store Egholm har fra gammel tid været hævdevunden græsningsareal for bønderne i Marstal sogn på Ærø. Hver sommer blev kreaturerne sejlet fra Strandbyen i Ommel til de to små egholme, hvor de igen blev hentet hjem ud på efteråret. Men fra 1863 til 1900 var øen også hjemsted for enkelte familier. Da bebyggelsen var på sit højeste, var der i alt fire landbrugs-ejendomme på holmen, hvis beboere ernærede sig af en blanding af søfart, fiskeri og lidt landbrug.

Det har været et ensomt og isoleret liv, hvor det omgivende hav i dårligt vejr ofte har truet med oversvømmelse og ødelæggelse af både hus, dyr og afgrøder for slet ikke at snakke om menneskeliv. Kontakten med omverdenen foregik via jolle- og bådtransport til Ærø og de andre omkringliggende øer, og børnene måtte enten selv ro, eller sejles af forældre eller ældre søskende, når de skulle i skole på den større ø Birkholm.

Kun fattigdom og armod kan have fået mennesker til at søge sig en levevej her. Baggrunden for bebyggelsen har ifølge Peter Henningsen været det befolkningspres, der i sidste halvdel af 1800-tallet var meget udpræget i det sydfynske område, og som truede småkårsfolk og børnerige familier på deres levebrød. Det blev vanskeligt overhovedet at få jord, og i alt fald at få jord som småkårsfolk kunne betale. Ville man ikke nøjes med en tilværelse som tyende, kunne man – som mange gjorde – forsøge lykken i Amerika, men man kunne også nøjes med det lille skridt at købe jord, hvor den var til at få for penge: f.eks. på Store Egholm. Historien viser dog, at her var vilkårene for barske. Kun få af beboerne holdt ud i en længere periode.